

РОЗДІЛ III. ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ СИНТАКСИСУ

Ганна Ситар

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8806-8322>

DOI 10.31558/1815-3070.2020.39.3

УДК 81'367:81'373.7:81'42

50 ВІДТІНКІВ N₂: ПРО ОДНУ МОДЕЛЬ ПРЕЦЕДЕНТНИХ СИНТАКСИЧНИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ

Статтю присвячено розгляду синтаксичних фразеологізмів, побудованих за моделлю 50 відтінків N₂. Показано, що ця модель є одним із виявів взаємодії прецедентних феноменів (крилатих висловів) і синтаксичних фразеологізмів, за якого модель речення є впізнаваною, а лексичне наповнення змінного компонента не відповідає загальновідомому. З'ясовано типові значення моделі речення, схарактеризовано особливості лексичного наповнення, виділено типові поширювачі речення, встановлено функції, реалізовані аналізованими реченнями в мовленні.

Ключові слова: модель речення, прецедентний феномен, синтаксичний фразеологізм, українська мова, фразеологізоване речення.

Постановка наукової проблеми та її актуальність. У сучасній лінгвістиці увага вчених сфокусована на міжрівневих мовних одиницях, які використовуються мовцями з різною метою. До таких одиниць належать синтаксичні фразеологізми (або фразеологізовані речення), під якими розуміємо конструкції, що складаються «із двох пов'язаних ідіоматично компонентів – незмінного (стрижневого) і змінного; граматичні зв'язки і прямі лексичні значення слів у такому реченні послаблені або втрачені на сучасному етапі розвитку мови. Стрижневий компонент синтаксичного фразеологізму типово становить поєднання кількох лексем – службових і повнозначних слів, яким властиве семантичне спустошення або семантичний зсув» (Ситар, «Синтаксичні фразеологізми в українській мові...» 2).

Недостатність вивчення міжрівневих переходів, взаємопроникнення різно-типних мовних одиниць, потреба простеження різних функційних виявів речень, що перебувають на межі синтаксису і фразеології, зумовлює актуальність обраної теми дослідження.

Аналіз досліджень наукової проблеми. У працях представників конструкційної граматики (Fillmore; Fillmore, Kay, O'Connor; Goldberg; Fried та ін.) заакцентовано, що кожна конструкція потребує окремого детального аналізу в аспектах виявлення особливостей структури, семантики і прагматики. Подібну думку обґрунтовано й представниками Московської семантичної школи (Апресян, Богуславский, Йомдин, Санников та ін.).

Питання про статус «синтаксичних прецедентів»¹, тобто «одиниць специфічної синтаксичної структури, що вже стала прецедентною і є впізнаваною за

¹ Визначення прецедентного феномену й виділення його диференційних ознак обґрунтовано у праці Вікторії Красних (Красных).

будь-якого лексичного наповнення», поставлене в дослідженнях Інни Сахарук (Богданової) (Сахарук; Богданова). У працях Ганни Ситар виділено та схарактеризовано 7 моделей прецедентних синтаксичних фразеологізмів: *Inf не можна Inf*, *Inf чи / або не Inf*, *N_{1pl} не винні*, *N₁ не пахнуть / пахне*, *Ати-бати*, *йшли N₁/Inf/(N₁) в N₄*, *Блиск і злидні N₂*, *Особливості національного N₂* (Ситар, «Синтаксичні фразеологізми і прецедентні феномени...»; Ситар, «Синтаксичні фразеологізми в українській мові...»). У кваліфікації таких моделей речень як синтаксичних фразеологізмів особливого – прецедентного – типу визначальним вважаємо не сам факт «розхитування» лексичного наповнення одного з компонентів (тоді мова йде швидше про модифікацію крилатого вислову), а чинник регулярності, продуктивності таких видозмін.

Мета цієї статті – проаналізувати синтаксичні фразеологізми, побудовані за моделлю **50 відтінків N₂**, в українській мові.

Термін «модель речення» використовуємо в розумінні Майї Всеволодової. У межах запропонованої дослідницею функційно-комунікативної теорії синтаксису модель речення потрактовано як нерозривну єдність форми речення, відтвореної у вигляді структурної схеми, і типового значення речення (Всеволодова, 336 і далі).

Поставлена мета передбачає розв'язання таких завдань: 1) установити структурні особливості моделі **50 відтінків N₂**; 2) з'ясувати типову семантику моделі; 3) виявити особливості лексичного наповнення змінного компонента моделі **N₂**, наявність / відсутність обмежень; 4) простежити функційне навантаження речень, побудованих за цією моделлю.

Об'єктом дослідження є синтаксичні фразеологізми, побудовані за моделлю **50 відтінків N₂**, в українській мові; **предметом** – структурні, семантичні і прагматичні властивості цих речень.

Опис фактичного матеріалу та методів, застосованих у процесі аналізу. Фактичним матеріалом дослідження стали: а) 42 контексти вживання прецедентної моделі, зафіксовані в Українському національному лінгвістичному корпусі Українського мовно-інформаційного фонду НАН України; б) 100 прикладів реалізації моделі **50 відтінків N₂**, дібрані з періодичних видань та українськомовних інтернет-ресурсів.

Цікаво, що всі контексти, зафіксовані в Українському національному лінгвістичному корпусі станом на березень 2020 року, є прикладами вживання власне прецедентної одиниці **50 відтінків сірого** без змін лексичного наповнення, наприклад: *А скоро Люк може здобути ще більшу славу завдяки іншому потенційно рейтинговому проекту – недавно він підписав контракт на зйомки в екранізації скандального роману «50 відтінків сірого»* (Україна Молода. 03.12.13 – 27.12.13). У зв'язку з цим виникла потреба в залученні до аналізу даних інших ресурсів.

Для аналізу мовного матеріалу використано методи: а) моделювання (для побудови структурної схеми речення, що відбиває особливості формальної організації синтаксичних фразеологізмів); б) описовий метод (для забезпечення опису структурних і прагматичних ознак фразеологізованих речень); в) струк-

турний метод, який втілено в прийомі дистрибутивного аналізу – для виявлення особливостей синтаксичних фразеологізмів у різних контекстах, формулювання типового значення моделі речення.

Наукова новизна дослідження зумовлена тим, що фразеологізовані речення, побудовані за моделлю **50 відтінків N₂**, досліджувано вперше.

Теоретична цінність отриманих результатів щодо ще однієї моделі фразеологізованих речень прецедентного типу полягає в тому, що здійснений аналіз підтверджує висновки, одержані для інших уже описаних в науковій літературі моделей, а також дає змогу простежити комунікативні прийоми впливу мовних одиниць на читача або слухача.

Практична цінність одержаних результатів умотивована тим, що вони можуть бути використані в лексикографічній практиці, під час викладання у вищій школі курсів із лінгвістичного моделювання, семантики, синтаксису, фразеології, конструкційної граматики.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування результатів дослідження. Прецедентною одиницею є вислів *Fifty shades of Grey* – назва роману британської письменниці Еріки Джеймс (2011 р.), що здобув популярність після виходу в прокат однойменного американського фільму-екранізації (2015 р.). Заголовок роману й кінострічки відповідно побудовано на мовній грі, що передбачає творче, нестандартне використання мовних одиниць: як загальна назва *grey* перекладається українською як *сірий*, водночас *Grey* є прізвиськом головного героя мільярдера Крістіана Грея. Тому українською мовою існує два переклади назви книги й фільму: «П'ятдесят відтінків сірого» і «П'ятдесят відтінків Грея».

За 5 років активного функціонування в українському мовному просторі прецедентний феномен зазнав лексичного «розхитування», замість компонента *сірого / Грея* в зібраному фактичному матеріалі зафіксовано досить широке коло лексики на кшталт *П'ятдесят відтінків білого; П'ятдесят відтінків кохання; П'ятдесят відтінків революції; П'ятдесят відтінків маркетингу*. При цьому важливо, що, крім цілком передбачених назв кольорів, у цій позиції зафіксовано й інші групи лексики, що дає змогу кваліфікувати такі й подібні приклади як синтаксичний фразеологізм прецедентного типу, побудований за структурною схемою **50 відтінків N₂**, у якій *50 відтінків* є стрижневим (незмінним) компонентом, а позиція N₂ може бути заповнена різним лексичним матеріалом (про особливості лексичного наповнення див. нижче), пор.:

«*50 відтінків чорного*» (англійською «*Fifty Shades of Black*», фільм-пародія 2016 р.);

«*50 відтінків блакиті*»: музей у Кропивницькому запрошує на нову виставку (<http://prostir.museum/ua/post/42088>, 1.09.2019);

50 відтінків білого

У Туркменістані вирішили залишити на дорогах тільки автомобілі білого кольору. Якщо раніше це правило стосувалося лише столиці, то тепер темні машини не ставитимуть на облік по всій країні (Закон і бізнес. 10.05–18.05.2018);

*50 відтінків **чорного**. Журналістське розслідування*

Приєднання до чернівців села чорнівка ушосте заблокували депутати міської ради, які переконані, що це не принесе обласному центру «жодної користі» (<https://decentralization.gov.ua/news/11475>);

Майстер-клас для лікарів та інтернів «50 ВІДТІНКІВ ГЕРПЕСУ» (<https://extempore.info/component/jshopping/product/view/32/189.html?Itemid=0>);

*50 відтінків **божевілля***

Напередодні Дня всіх закоханих в Україні стартував прокат скандальної стрічки «П'ятдесят відтінків сірого», знятої за мотивами однойменної книги британської письменниці Е. Л. Джеймс. У сюжеті йдеться про студентку-відмінницю Анастейшу Стіл та красеня-мільярдера Крістіана Грея та їхні хижі та відверті БДСМ-стосунки.

Проте, ще задовго до офіційної прем'єри нашумілого фільму інтернет вибухнув ледь не в буквальному сенсі: у мережі почали з'являтися набори для дорослих розваг, взяті зі скандальної стрічки, пародії на трейлери та кумедні коуби з головними героями еротичної драми. ТСН.ua зібрав найяскравіші статті, фотожаби та відеопародії, присвячені скандальному фільму (Новини ТСН: <https://tsn.ua/special-projects/fiftyshades/>);

*50 відтінків **Тараса**: соцмережі коментують виставку у київському метро*

У Київському метро презентували виставку «Квантовий стрибок Шевченка», присвячену видатному українському поету Тарасу Шевченку. На постерах, що розвішані на однойменній станції, письменник представлений у низці образів відомих кіногероїв та історичних постатей. Виставку організували Національний музей Тараса Шевченка та «Київський метрополітен», а плакати створив ілюстратор Олександр Грехов. Користувачі соцмереж обговорювали цю подію та ділилися враженнями. «Прямий» зібрав для вас найцікавіше (Прямий, 10.02.2019: <https://prm.ua/50-vidtinkiv-tarasa-sotsmerezhi-komentuyut-vistavku-u-kiyivskomu-metro/>) та ін.

Цікаво, що за кілька років на екрани вийшло продовження стрічки: «П'ятдесят відтінків **темряви**» (2017 р.) і «П'ятдесят відтінків **свободи**» (2018 р.). Очевидно, саме назви цих фільмів і дали поштовх для подальших видозмін прецедентного феномену й розширення діапазону лексичного наповнення третього компонента речення, тобто виникла нова мотивація типу цього компонента – абстрактні іменники.

Щодо морфологічних особливостей аналізованої моделі, то за частиномовною належністю в позиції N₂ реалізовано:

а) іменники:

*50 відтінків **професії***

Від цифр до їжі, від підземель до повітря, від мистецтва до спорту. Усі професії поєднані в один тісний ланцюг, кожна важлива і необхідна. А що стоїть за щоденною роботою різних фахівців, які етапи вони проходять і з якими труднощами зіштовхуються, щоб стати спеціалістами. Про це дивіться у проекті «50 відтінків професії» (Вінницький телеканал «Віта»: <http://vitatv.com.ua/proekti/50-vidtinkiv-profesiyi/>);

б) субстантивовані прикметники:

50 відтінків білого: Stockholmsvit

Природа та погода має величезний вплив на все. Дизайн не виняток.

Ми як прихильники скандинавського стилю та мінімалізму обожнюємо білі стіни. Але наш клімат м'якіший: більше сонячних днів та світла. Тому ми б міксували. Одну зі стін або навіть стелю краще затонувати. Тут обирайте колір, що душа приймає [...] Цей відтінок називають stockholmsvit – стокгольмський білий. По міжнародній формулі S0502Y будь-який виробник фарби змішає вам цей скандинавський секрет (<https://woodwerk.com/50-vidtinkiv-bilogo-stockholmsvit-2/>, 9.09.2019).

Крім цього, у позиції змінного компонента можливі цілісні (зв'язані, неподільні) словосполучення:

Безладні поштові зв'язки, або 50 відтінків сірого імпорту

У це складно повірити, але посилки в сучасній Україні – інструмент контрабандних схем (Дзеркало тижня. 21.06.2019).

Показово, що модель 50 відтінків N₂ може зазнавати поширення через введення атрибутивних, об'єктних і рідше локативних компонентів. Продуктивними в зібраному фактичному матеріалі виявилися такі поширювачі:

а) узгоджене означення, виражене прикметником:

50 відтінків червоного горла

Восени 2019 року в Україні вийшов новий перелік протипоказань, в якому дозволено нарешті вакцинувати людей з температурою і – о, боги – нежитьем.

Я прекрасно уявляю собі обурені демонстрації незадоволених пацієнтів, які тупають ногами, вимагають термометрів і обов'язкового огляду, а також дискусії на тему «50 відтінків червоного горла» (<https://nv.ua/ukr/opinion/50-vidtinkiv-chervonogo-gorla-50061799.html>, 27.12.2019);

б) неузгоджене означення / непрямий додаток, виражене / виражений іменником у непрямих відмінках або прийменниково-відмінковим комплексом, що вмотивовано специфікою сполучуваності лексеми, яка заповнює позицію N₂:

50 відтінків держави в смартфоні

Ліс, метро та залізниця у смартфоні українця вже є, не вистачає дрібної «детальки» – стабільного інтернету.

Як мінімум дві новини тижня, що спливає, стосувалися обіцяної проривної «цифровізації» країни. Держлісагентство оголосило про запуск пілотного проекту «Ліс у смартфоні» – електронного реєстру заготівлі деревини та онлайн-карти офіційних лісових вирубок. А глава «Укрзалізниці» Євген Кравцов, перебуваючи на виставці Rail Expo 2019 в Києві, заявив, що в 2020 році в поїздах «Інтерсіті» нарешті з'явиться безкоштовний Wi-Fi (Укрінформ: <https://www.ukrinform.ua/rubric-technology/2801809-50-vidtinkiv-derzavi-v-smartfoni.html>, 18.10.2019);

«50 відтінків» дискримінації учасників: приклад Броварів

Дискримінаційні вимоги – це обмеження, які замовники включають до тендерної документації з метою обмежити конкуренцію та створити особливі умови для «свого» постачальника (<https://dozorro.org/blog/50-vidtinkiv-diskriminaciyi-vid-brovariv>, 19.06.2019);

50 відтінків бізнесу з Максимом Зборовським і Олексієм Дороганем (назва радіопроеграми);

в) обставина місця, виражена прийменниково-відмінковим комплексом:

50 відтінків білого у Вашому інтер'єрі

Як врахувати всі нюанси сніжної білизни, порадить Dekoratorium (Dekoratorium. 18.09.2018).

На підставі аналізу зібраного фактичного матеріалу типову семантику речень, побудованих за структурною схемою *50 відтінків* N₂, можна визначити так: «кваліфікація мовцем багатоманітності виявів реалії / ситуації в поєднанні з її позитивною / негативною оцінкою». Важливою властивістю цієї моделі речень є можливість передавати як позитивну, так і негативну оцінку, відповідно, вона належить до групи синтаксичних фразеологізмів недиференційованої оцінки (за семантичною класифікацією фразеологізованих речень Алли Величко (Величко)).

Аналіз зібраного фактичного матеріалу засвідчує, що тип оцінки реалії або ситуації загалом залежить від таких чинників:

а) значення змінного компонента синтаксичного фразеологізму, наприклад, в наведених нижче реченнях лексеми *війна* і *популізм* є негативно оцінно маркованими:

50 відтінків війни: як змінилися кіновподобання українців

Український глядач у кінотеатрах усе ще віддає перевагу американським мелодрамам та комедіям, хоча й українські фільми поступово виборюють собі місце в серцях кіноманів (<https://www.dw.com/uk/>, 18.03.2015) (негативна оцінка ситуації);

50 відтінків популізму

Є, звичайно, універсальні техніки, які збуджують людей у будь-якому суспільстві. Однак уподобання – все-таки річ індивідуальна. Аби довести певну групу людей до справжнього політичного екстазу, треба знати, яких тем торкатися.

З самого початку варто зазначити, що популісти не беруть теми «з повітря». Вони лише вправно експлуатують реальні проблеми. Яких у сучасному світі вдосталь. Економічна криза 2008–2009 років. Зростання безробіття. Жорсткі заходи економії. Зростання цін. Глобалізація і автоматизація, які позбавляють людей робочих місць. Агресивна політика путінської Росії. Кількість дезінформації, яка зростає у разі і набула нових форм завдяки соціальним мережам. Економічна міграція. Масова міграція біженців, які втікають від війн. Таким є далеко не вичерпний перелік проблем, які призводять до фрустрації у західних суспільствах. У такому стані, багатьом хочеться бути звабленими простими рішеннями (<http://uchoose.info/50-vidtinkiv-populizmu/>, 2.03.2017) (негативна оцінка ситуації);

б) контексту й ситуації, у яких використано відповідну конструкцію:

50 відтінків комунікації: Миколаївські активісти та службовці вчилися роботі з медіа, PRу і стратегіям у політиці (<https://www.prostir.ua/?news=50->

vidtinkiv-komunikatsiji-mykolajivski-aktyvisty-ta-sluzhbovtsi-vchylys-roboti-z-media-pru-i-stratehiyam-u-politytsi, 13.02.2018) (позитивна оцінка ситуації).

Інколи для визначення типу оцінки потрібно залучати досить розлогий контекст:

50 відтінків кохання в судовому реєстрі

У День закоханих в Україні запускають бота, який допоможе онлайн підготуватись до розлучення. Незадовго до цього набуває чинності закон «Про примусове стягнення аліментів», який має на меті забезпечити належне виконання судових рішень щодо стягнення аліментів та не допустити виникнення заборгованості.

Може виникнути враження, що система права в Україні, як той старий солдат, який не знає слів кохання. Але в Єдиному державному реєстрі судових рішень «кохання» є, і навіть зустрічається не лише як частина назв населених пунктів та інших власних назв.

У цілому в реєстрі є близько 50 тис. рішень, де фігурують форми слова «кохання» та похідні від нього.

Заради кохання люди часто готові на все. Досить часто станом закоханості виправдовують кримінальні злочини та вмотивовують крадіжки та шахрайські вчинки. Але, зазвичай, у таких випадках є й інші обставини.

Чи не єдиним випадком, коли кохання, точніше його припинення, є основним мотивом, є справи про розірвання шлюбу. З одного боку, це не є надто радісним фактом. З іншого – українське законодавство у даному випадку є чутливим до емоційної сфери людини. І, до речі, серйозно еволюціонувало з часів римського права, коли розірвати шлюб можна було, припустимо, лише тоді, коли жінка ускладнює доступ чоловіка до спиртного або чоловік порушує подружню вірність.

Більше того, українські суди у справах про розірвання шлюбу можуть, взагалі, керуватись єдиним мотивом – припинення кохання та поваги один до одного. І таких справ близько 25 тисяч (Юридична газета. 16.02.2018: <http://yur-gazeta.com/golovna/50-vidtinkiv-kohannya-v-sudovomu-reestri.html>).

Важливим параметром будь-якої фразеологізованої моделі є наявність / відсутність обмежень на лексичне наповнення змінного компонента моделі речення (Всеволодова, Лим Су; Ситар «Синтаксичні фразеологізми в розрізі конструкційної граматики»).

Здійснений аналіз мовного матеріалу засвідчив, що позицію N₂ можуть заповнювати іменники, які належать до трьох основних семантичних класів за класифікацією Майї Всеволодової (Всеволодова, 96-100), розташовуємо їх у порядку продуктивності:

1) подійні імена, що виявилися найчастотнішими в аналізованій моделі:

50 відтінків дефолту: чому Україні не обійтись без кредитів МВФ

І чим ризикує держава, наражаючи на небезпеку співпрацю з Фондом (<https://mind.ua/publications/20182179-50-vidtinkiv-defoltu-chomu-ukrayini-ne-obit-is-bez-kreditiv-mvf>, 28.02.2018).

50 відтінків рабства (<https://km.suspilne.media/episode/23494>);

2) ознакові імена:

50 відтінків **краси**: українські зірки в ч/б-фотопроекті «ПравдивА» (Телегід. 04.12.2018);

50 відтінків **інвестпривабливості**

9 листопада Президент підписав Указ про невідкладні заходи з проведення реформ, спрямованих на стимулювання економічного зростання та зміцнення держави. Однією з вимог документа є покращення позицій України в рейтингу *Doing Business*. Для наших президентів та урядів уже стало традицією «міряти» позиціями в цьому індексі інвестиційної привабливості держав (https://ukr.lb.ua/blog/olena_moshenets/442226_50_vidtinkiv_investprivablivosti.html, 14.10.2019);

3) предметні імена, що, за класифікацією Майї Всеволодової, охоплюють кілька підтипів:

а) назви власне-предметів, речовин і назви сукупності предметів (у проаналізованому матеріалі назв власне-предметів не виявлено):

50 відтінків **магnezії** сучасної ЕМД [екстреної медичної допомоги] (<https://patriotdefence.org/heartcore/ekspedicziya-v-yakosti/use-pridumav-pirogov-50-vidtinkiv-magneziyi-suchasnoyi-emd.html>, 6.11.2018);

50 відтінків **сміття**

По вуха в непотребі. На одній із вінницьких вулиць працівники муніципальної варти виявили стихійний смітник. На узбіччя дороги невідомі чи не щодня викидають гори мотлоху.

За розкидане сміття, будматеріали та інший непотріб винуватці відповідатимуть перед законом. Чого позбулися в такий ганебний спосіб вінничани? (<https://www.myvin.com.ua/news/5118-50-vidtinkiv-smittia>, 6.05.2019);

б) назви осіб, з-поміж яких розмежовуємо:

- загальні імена:

50 відтінків **депутатів** (Весті.ua. 6.11.2018);

- власні імена:

50 відтінків **Сергія Сергійовича** – прем'єра «Сірі бджоли»

У сірості жити легше – можеш залишатися непомітним, але одного дня прийде війна і зачепить навіть «сірих».

7 грудня у театрі на Подолі відбулася прем'єра «Сірі бджоли» режисера Віталія Малахова. Сценарій вистави був створений за однойменним романом Андрія Куркова, який увійшов до шорт-листа «Книги року ВВС-2018». Але як зазначає сам автор: «Тут я пишу не за романом – історія у мене в голові, вона та ж. Та фактично це нові діалоги, але зі збереженням інформації, що є в романі. З'явилися нові сцени й персонажі, яких немає в романі» (<https://theatreon-podol.com/50-vidtinkiv-sergiya-sergijovycha-prem-yera-siri-bdzholy-theatre-love/>);

50 відтінків **Путіна** – росіяни побачили президента з батогом і не стрималися (<https://znaj.ua/show-business/296793-50-vidtinkiv-putina-rosiyani-pobachili-prezidenta-z-batogom-i-ne-strimalisya>).

З-поміж семантичних підкласів іменників у проаналізованому фактичному матеріалі не зафіксовано назв власне-предметів і назв тварин.

Характерною особливістю моделі *50 відтінків* N₂ є поліфункційність. Речення, побудовані за цією структурною схемою, можуть виконувати кілька функцій, що типово поєднуються. Найчастотнішими з них виявилися:

а) фатична функція:

– найчастіше такі речення використовують у заголовку з метою привертання уваги читача і спонукання його прочитати повідомлення:

Брехня і злочин або 50 відтінків правди

Мабуть, кожен із дорослих українців чув про те, що в міліції, буває, б'ють. Вибивають зізнання, вішають злочини на невинних людей. Подібних історій безліч. Мешканка Івано-Франківська Любов Озарко прийшла до редакції саме з такою бідою. За словами жінки, директор фірми, де працював її син, вирішив «повісити» на хлопця величезну крадіжку, звернувся до міліції, а там сина просто взяли мордувати, аби зізнався (Репортер. 30.10.2015: <http://report.if.ua/akcent/brehnya-i-zlochyn-abo-50-vidtinkiv-pravdy/>);

– рідше синтаксичний фразеологізм може вживатися в підзаголовках і виконувати функцію підтримання контакту:

50 відтінків дефолту

Згідно з усталеною практикою, МВФ згортає фінансування за 8–10 місяців до виборів. Президентські вибори в Україні заплановані на 31 березня, а парламентські – на 27 жовтня 2019 року. Таким чином, вікно можливостей практично закритється в квітні–травні 2018-го. А зробити ще треба чимало (<https://mind.ua/publications/20182179-50-vidtinkiv-defoltu-chomu-ukrayini-ne-obijtis-bez-kreditiv-mvf>, 28.02.2018);

б) маніпулятивна функція – за допомогою введення фразеологізованої моделі речення мовець впливає на читача, формує потрібну думку, викликає відповідне враження:

50 відтінків патріотизму. Українська організація у ФРН хоче об'єднати непоєднане?

Берлін – Олександр Шиян – співзасновник і голова Німецько-українського інформаційно-культурного центру на своїй сторінці у «Фейсбуці» завжди оперативно публікує актуальні новини про Україну, її досягнення і проблеми суспільства нині, а також розповідає про діяльність української громади в Німеччині. Це схвально сприймають користувачі мережі. Але одне з останніх повідомлень викликало у них хвилю обурення: Олександр Шиян запросив до діалогу члена Бундестагу від Партії лівих і члена ПАРЄ Андрія Гунька, відомого своєю анти-українською позицією (<https://www.radiosvoboda.org/a/29085454.html>, 7.03.2018);

50 відтінків бруду

Президента України, людину, яка утримала країну на краю прірви в 2014-му, підняла з руїн армію, організувала підтримку світу проти агресора, підняла економіку, на порядок зменшила корупцію, обмежує магнатів-олігархів рамками закону, провела децентралізацію, суворо дотримується принципів демократії та свободи ЗМІ – знищують зараз інформаційно. Знищують цинічно, нахабно, без найменших етичних правил та журналістських обмежень.

Виникає парадокс. Обиватель ненавидить Порошенка. Ненавидить саме тому, що Порошенка ненавидить Путін. Саме тому, що Порошенка ненавидять олігархи, яких він поставив в рамки законів: Коломойський, якого викинули з Привату та Укрнафти, Фірташ, облгази якого взяли під жорсткий контроль, Онищенко, якого зняли з газових схем і їм подібні. Таким чином обиватель ненавидить Порошенка саме за те, що він робить Україну незалежною, зменшує корупцію і ставить українських баронів у рамки закону, що викликає цілком прогнозований шалений спротив кремля і його ситуативних союзників – українських магнатів.

По Порошенко відкрито вогонь на знищення з усіх підконтрольних кремлю та олігархам ЗМІ. Соцмережі окуповані кремлівськими ботами, в спілці з якими працюють боти Тимошенко та боти націоналістів, щиро та віддано перепощуючи тези, мему та картинки, розроблені на луб'янці. Люмпену грамотно і професійно створюють в мізках картинку «розкрадання і зубожіння» – саме те, що найбільш ефективно впливає на свідомість обивателя (<https://tverezo.info/post/91789>, 25.03.2019);

в) декоративна функція, що полягає в навмисному «прикрашанні» мовлення через уведення фразеологізованої одиниці:

Українські сенсації. 50 відтінків Порошенка (Телеканал «1+1», 23.03.2019);

г) експресивна функція, що втілює здатність синтаксичного фразеологізму передавати суб'єктивне відношення мовця до ситуації загалом або до її учасника (учасників):

50 відтінків маркетингу: що магазини пропонують фанатам ...

Зібрано галерею божевільних пропозицій інтернет-магазинів, які вони зробили спеціально до прем'єри «П'ятдесятьох відтінків сірого» (<https://mmix.cv.ua> > studentam > 50-vidtinkiv-marketynгу-shho-magazyn...).

Висновки та перспективи дослідження. Модель *50 відтінків* N₂ є яскравим прикладом перетворення й розшарування прецедентного вислову: за умови наповнення одного з компонентів фактично необмеженим лексичним матеріалом і поширення через уведення атрибутивних, об'єктних або локативних компонентів модель речення залишається впізнаваною в певній соціально-культурній спільноті. Важливою семантичною властивістю цієї моделі речень є можливість передавати позитивну або негативну оцінку залежно від контексту й ситуації мовлення, а також значення змінного компонента синтаксичного фразеологізму. З-поміж особливостей цих синтаксичних фразеологізмів варто також назвати переважання подійної та ознакової лексики в позиції змінного компонента. Уживання в мовленні речень, побудованих за цією моделлю, завжди є підпорядкованим певній меті: установлення або підтримання контакту, впливу на читача або слухача, «прикрашання» мовлення, висловлення ставлення мовця до певної реальності або ситуації загалом.

Перспективу дослідження становлять виділення й аналіз інших моделей синтаксичних фразеологізмів прецедентного типу.

Література

1. Апресян Ю. Д., Богуславский И. М., Иомдин Л. Л., Санников В. З. Теоретические проблемы русского синтаксиса: Взаимодействие грамматики и словаря / отв. ред. Ю. Д. Апресян. Москва : Языки славянских культур, 2010. 408 с.
2. Богданова І. В. Сугестивний потенціал прецедентних одиниць в українському медійному дискурсі початку ХХІ ст. : дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 – українська мова. Вінниця, 2016. 191 с.
3. Величко А. В. Синтаксическая фразеология для русских и иностранцев: учебное пособие. Москва : Изд-во Московского государственного университета им. М. В. Ломоносова, 1996. 96 с.
4. Всеволодова М. В. Теория функционально-коммуникативного синтаксиса. Фрагмент прикладной (педагогической) модели языка. Москва: УРСС, 2017. 656 с.
5. Всеволодова М. В., Лим Су Ён. Принципы лингвистического описания синтаксических фразеологизмов: на материале синтаксических фразеологизмов со значением оценки. Москва: МАКС Пресс, 2002. 164 с.
6. Иомдин Л. Л. Большие проблемы малого синтаксиса. *Труды международной конференции по компьютерной лингвистике и интеллектуальным технологиям Диалог'2003*. Москва: Наука, 2003. С. 216–222.
7. Красных В. В. Система прецедентных феноменов в контексте современных исследований. *Язык, сознание, коммуникация*. Москва, 1997. Вып. 2. С. 5–12.
8. Сахарук Інна. Статус прецедентних одиниць в системі інтертекстуальних одиниць сучасного українського медійного дискурсу. *Jazykovedný Časopis*. 2015. Ročník 66. Číslo 2. Pp. 127–143.
9. Ситар Ганна. Синтаксичні фразеологізми і прецедентні феномени: зони перетину. *Лінгвістичні студії / Linguistic Studies: зб. наук. праць / Донецький нац. ун-т; гол. ред. А. П. Загнітко*. Вінниця: ДонНУ, 2016. Вип. 31. С. 20–25.
10. Ситар Г. В. Синтаксичні фразеологізми в розрізі конструкційної граматики: монографія / наук. і відп. ред. А. П. Загнітко. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. 458 с.
11. Ситар Г. В. Синтаксичні фразеологізми в українській мові: структурно-семантичний, прагматичний і прикладний виміри: дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук за спеціальностями 10.02.01 «Українська мова» й 10.02.21 «Структурна, прикладна та математична лінгвістика» / Донецький національний університет імені Василя Стуса, Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Вінниця–Київ, 2017. 516 с.
12. Fillmore Charles J. The Mechanisms of «Construction Grammar». *Proceedings of the Fourteenth Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society*. 1988. Pp. 35–55.
13. Fillmore C. J., Kay P., O'Connor M. C. Regularity and Idiomaticity in Grammatical Constructions: the Case of *let alone*. *Language*. 1988. 64 (3). Pp. 501–538.
14. Fried Mirjam. Construction Grammar. In A. Alexiadou & T. Kiss (eds.), *Syntax – Theory and Analysis. An International Handbook. Handbooks of Linguistics and Communication Science*. 42.1–3. Berlin: Mouton de Gruyter, 2015. P. 974–1003.
15. Goldberg Adele E. *Constructions: A Construction Grammar Approach to Argument Structure*. 1 edition. University Of Chicago Press, March 15, 1995. 271 p.

References

1. Apresyan Yu. D., Boguslavskij I. M., Iomdin L. L., Sannikov V. Z. *Teoreticheskie problemy russkogo sintaksisa: Vzaimodejstvie grammatiki i slovarya (Theoretical Problems of Russian Syntax: The Interaction of Grammar and Dictionary)*. Moscow, 2010. Print.
2. Bohdanova, Inna. *Suhestyvnyy Potentsial Pretsedentnykh Odynyt's' v Ukrayins'komu Mediyynomu Dyskursi Pochatku XXI St. (Suggestion Potential of Precedent Units in Ukrainian Media-Discourse of the Early 21-st Century)*. Diss. Donetsk National U, 2016. Vinnytsia: DonNU, 2016. Print.

3. Fillmore, Charles J. The Mechanisms of “Construction Grammar”. *Proceedings of the Fourteenth Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society*. 1988: 35–55. Print.
4. Fillmore, C. J. and Kay, P., O’Connor, M. C. “Regularity and Idiomaticity in Grammatical Constructions: the Case of *let alone*”. *Language*. 64 (3) (1988): 501–538. Print.
5. Fried, Mirjam. “Construction Grammar”. In A. Alexiadou & T. Kiss (eds.), *Syntax – Theory and Analysis. An International Handbook. Handbooks of Linguistics and Communication Science*. 42.1–3 (2015): 974–1003. Berlin: Mouton de Gruyter. Print.
6. Goldberg, Adele E. *Constructions: A Construction Grammar Approach to Argument Structure*. 1 edition. University Of Chicago Press, March 15, 1995. Print.
7. Iomdin L. L. “Bol'shie problemy malogo sintaksisa (Big Problems of Small Syntax)”. *Trudy mezhdunarodnoj konferencii po komp'yuternoj lingvistike i intellektual'nym tekhnologiyam Dialog'2003 (Proceedings of the international conference on computer linguistics and intellectual technologies Dialog'2003)* (2003): 216–222. Print.
8. Krasnykh, Viktoriya. “Sistema Pretsedentnykh Fenomenov v Kontekste Sovremennykh Issledovaniy (The System of Precedent Phenomena in the Context of Modern Researches)”. *Yazyk, Soznanie, Kommunikatsiya (Language, Consciousness, Communication)* 2 (1997): 5-12. Print.
9. Sakharuk Inna. “Status precedentnyh edinic v sisteme intertekstual'nyh edinic sovremenogo ukrainskogo medijnogo diskursa (The Status of Precedent Units in the System of Intertextual Units of Modern Ukrainian Media Discourse)”. *Jazykovedný Časopis*. 66 (2) (2015): 127–143. Print.
10. Sytar, Hanna. “Синтаксичні фразеологізми і прецедентні феномени: зони перетину (Syntactic Idioms and Precedent Phenomena: Intersection Zones)”. *Лінгвістичні студії / Linguistic Studies* 31 (2016): 20–25. Print.
11. Sytar, Hanna. *Syntaksychni frazeolohizmy v rozrizi konstruktsiinoi hramatyky (Syntactic Idioms in the Context of Construction Grammar)*. Vinnytsya, 2017. Print.
12. Sytar, H. V. *Syntaksychni frazeolohizmy v ukrayins'kiy movi: strukturno-semantychnyy, prahmatychnyy i prykladnyy vymiry (Syntactic idioms in the Ukrainian language: structural-semantic, pragmatic and applied dimensions.)* Diss. Donetsk National U, Taras Shevchenko Kyiv National University. 2017. Vinnytsya–Kyiv. 2017. Print.
13. Velichko, Alla. *Sintaksicheskaya Frazeologiya Dlya Russkikh I Inostrantsev (Syntactic Phraseology for Russians and Foreigners)*. Moscow, 1996. Print.
14. Vsevolodova, Maya. *Teoriya funkcional'no-kommunikativnogo sintaksisa. Fragment prikladnoj (pedagogicheskoy) modeli yazyka (Theory of functional communicative syntax. A fragment of an applied (pedagogical) language model)*. Moscow, 2017. Print.
15. Vsevolodova, Maya, and Yon Lim Su. *Printsipy Lingvisticheskogo Opisaniya Sintaksicheskikh Frazeologizmov: Na Materiale Sintaksicheskikh Frazeologizmov so Znacheniem Otsenki (The Principles of Linguistic Description of Syntactic Idioms : Based on the Syntactic Idioms with Evaluative Meaning)*. Moscow, 2002. Print.

Надійшла до редакції 14 квітня 2020 року.

50 ВІДТІНКІВ N₂: ABOUT ONE MODEL OF PRECEDENT SYNTACTIC IDIOMS

Hanna Sytar

Department of General and Applied Linguistics and Slavonic Philology, Vasyl' Stus Donetsk National University, Vinnytsia, Ukraine.

Abstract

Background: An article is devoted to the consideration of the syntactic idioms built on the model *50 відтінків* N₂ (English equivalent *Fifty shades of* N₂). This model is one of the manifestations for the interaction of precedent phenomena and syntactic idioms, in which the model of the sentence is recognizable, and the variable component's lexical meaning does not match the well-known.

Purpose: The purpose of the research is to analyze the syntactic idioms constructed with the model *50 відтінків* N₂ in Ukrainian. The goal covers some tasks: 1) to establish structural features

of the model **50 відмінків** N₂; 2) find out typical model semantics; 3) identify the features of the variable component lexical filling for the model N₂, the presence/absence of restrictions; 4) trace the functional load of sentences built on this model.

Results: The model **50 відмінків** N₂ is a prime example of precedent statement transformation and delamination: if one of the components is filled with the unlimited lexical material and distribution through the introduction of attributive, objective or locative components the sentence model remains recognizable in a particular one socio-cultural community. An important semantic property of this model of sentences is the possibility to pass a positive or negative assessment depending on the context and speech situation, as well as the meaning of the syntactic idiom variable component. Eventual and characteristic vocabulary dominates in the position of the syntactic idiom variable component.

Discussion: The sentences built on the model of **50 відмінків** N₂ are polyfunctional: they are used with phatic, manipulative, expressive and decorative features, and it is difficult to differentiate it in practice. The prospect of further studies is the selection and analysis of other syntactic idioms models, including the precedent type.

Keywords: model of sentence, precedent phenomenon, syntactic idiom, sentence with phraseological structure, the Ukrainian language.

Vitae

Hanna Sytar is Doctor of Philology, Associate Professor, Professor of Department of General and Applied Linguistics and Slavonic Philology at Vasyl' Stus Donetsk National University. Her areas of research interests include syntax, semantics, pragmatics, construction grammar, applied linguistics.

Correspondence: h.v.sytar@donnu.edu.ua